

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет
Кафедра політології

Куречко Ірина Ігорівна

**Методичні рекомендації та матеріали для вивчення
навчальної дисципліни**

«ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ І ЛІДЕРСТВО»

для студентів другого року навчання спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» (денна форма навчання)

Львів
2022–2023 н.р.

Затверджено на засіданні кафедри політології
Протокол № 1 від 26 серпня 2022 року

Схвалено Вченою радою філософського факультету
Протокол № 271/7 від 26 серпня 2022 року

ЗМІСТ

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни	3
2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни	4
3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни	7
4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни	8
5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни	9
6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література	12
7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни.....	15
8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів.....	16
9. Розподіл балів, що присвоюється студентам.....	17
10. Контрольні питання для підсумкового контролю (екзамену).....	17

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 4,5	Галузь знань <hr/> 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Нормативна
	Спеціальність <hr/> 052 «Політологія»	
Модулів – 2		<i>Рік підготовки:</i>
Змістових модулів – 2		2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – немає		<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин – 135		4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студентів – 4,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: перший (бакалаврський)	32 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>
		32 год.
		<i>Лабораторні</i>
		0 год.
		<i>Самостійна робота</i>
		71 год.
		<i>Індивідуальні завдання: 0 год.</i>
<i>Вид контролю: екзамен</i>		

2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Політичні еліти і лідерство» – це нормативна навчальна дисципліна, яка вивчається студентами-бакалаврами другого року навчання спеціальності 052 «Політологія». Навчальний курс розрахований на 135 години і вивчається у четвертому семестрі бакалаврату. Дисципліна є важливим елементом у вивченні персоналізованого аспекта політики, зокрема передбачає дослідження еліти і лідерів як важливих політичних акторів, а також аналіз їх місця і ролі в політичній системі. У структурі годин курсу виокремлено такі складові: лекційні заняття – 32 год.; семінарські заняття – 32 год., самостійна робота – 71 год.

Навчальна дисципліна «Політичні еліти і лідерство» присвячена проблематиці політичних акторів, зокрема еліти і лідерам, які є одними з найважливіших суб'єктів політики, що впливають на перебіг політичного процесу, здійснюють управління державою, приймаючи важливі суспільно-політичні рішення. Дисципліна складається із *двох* змістовних модулів. У рамках першого модуля заплановане ознайомлення студентів із сутністю політичних еліт і лідерства, основними підходами до трактування еліт, зокрема ціннісним і структурно-функціональним, причинами елітарності суспільства, методами дослідження політичних еліт і лідерства. Також передбачається аналіз історії ідей елітарності від стародавніх часів до сьогодення та вивчення основних елітарних концепцій (класичних і посткласичних) і теорій лідерства (зокрема, теорії рис, ситуативної, теорії визначальної ролі послідовників, поведінкової, психологічної, мотиваційної, синтетичної тощо). Студенти повинні бути ознайомлені з трактуванням елітарних ідей в межах різних ідеологій, зокрема з марксизмом та теорією панівного класу, з фашистським варіантом елітаризму, консервативно-аристократичним елітизмом та ліберальними теоріями еліт. В ході вивчення елітарних концепцій будуть детально розглянуті елітарні ідеї українських дослідників, зокрема теорії еліт В. Липинського і Д. Донцова. В рамках першого модуля передбачається аналіз специфіки політичних еліт і лідерів інформаційних суспільств, зокрема дослідження таких форм еліт як адхократії та нетократії, їхніх рис, функцій, структурних елементів та особливостей формування і рекрутування.

Другий модуль охоплює теми, присвячені структурі і функціям політичної еліти і лідерства, зокрема передбачається аналіз формальної і неформальної структури політичної еліти; існуючим класифікаціям і формам еліти та лідерства, а також специфіці їхнього формування та рекрутування. Зокрема будуть розглянуті дві основні системи рекрутування політичної еліти: антрепренерська та гільдійна, їхні переваги та недоліки. В рамках цього модуля студенти також вивчатимуть проблематику легітимності політичної еліти, її місце в соціальній структурі суспільства, досліджуватимуть особливості політичної еліти в перехідних політичних системах, а також аналізуватимуть сучасну українську політичну еліту і політичних лідерів.

Метою вивчення нормативної дисципліни «Політичні еліти і лідерство» є ознайомлення студентів із суттю та особливостями політичних еліт і лідерства як політологічних категорій, аналіз основних підходів до трактування політичних еліт, методів їх дослідження та причин елітарності суспільства, дослідження функцій політичної еліти і лідерства, їхньої структури, типів та форм, способів формування та рекрутування, а також формування у студентів конкретних знань концепцій політичних еліт та теорій лідерства.

Завдання курсу:

- розуміння понятійно-категоріального апарату дослідження політичної еліти і лідерства;
- знання основних елітарних концепцій зарубіжних і українських дослідників і теорій лідерства;
- аналіз функцій, структури, типів і форм політичної еліти і лідерства;
- вивчення особливостей формування і рекрутування політичних еліт і лідерства;

- дослідження місця політичної еліти і лідерства в соціальній структурі суспільства, способів підвищення їхньої легітимності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Політичні еліти і лідерство» студент буде:

знати:

- суть та особливості політичного лідерства, теоретичні підходи до трактування еліт;
- історію ідей елітарності в зарубіжній та українській політичній думці;
- класичні та сучасні концепції політичних еліт, теорії політичного лідерства;
- особливості еліт в інформаційних суспільствах;
- формальну і неформальну структуру і функції політичних еліт і лідерів;
- основні типи та форми еліт і лідерства;
- особливості формування і системи рекрутування політичних еліт;
- специфіку політичних еліт в перехідних суспільствах.

вміти:

- застосовувати сучасну методологію аналізу політичних еліт і лідерства;
- аналізувати основні елітарні концепції;
- визначати місце і роль політичних еліт в індустріальних та постіндустріальних суспільствах;
- орієнтуватися в різноманітних типологіях еліт і лідерства, в їх формах і функціях;
- досліджувати структуру та особливості формування і рекрутування еліт; самостійно виявляти чинники легітимації політичної еліти.

Крім того, в результаті успішного проходження навчальної дисципліни «Політичні еліти і лідерство» студент набуде:

Загальні компетентності:

- здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

Спеціальні (фахові) компетентності:

- здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- здатність застосовувати основні форми, способи і засоби політичного консалтингу;
- здатність аналізувати та прогнозувати особливості впливу соціальних груп, груп інтересів та груп тиску на політичну реальність, організація та здійснення діяльності з захисту групових інтересів в політичному процесі.

Програмні результати навчання після вивчення навчальної дисципліни «Політичні еліти і лідерство»:

- вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- застосовувати теорії соціальної стратифікації, групової взаємодії, діяльності груп інтересів та груп тиску на місцевому, регіональному та державному рівні здійснення публічної політики;
- вміти формувати стратегії проведення публічної політики, аналізувати функції та повноваження інституційних та неінституційних акторів в процесі здійснення публічної політики.

3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
л.		п./с.	лаб.	інд.	ср.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1						
Тема 1. Еліта і лідер як політологічні категорії.	8	2	2	-	-	4
Тема 2. Історія ідей елітарності.	8	2	2	-	-	4
Тема 3. Класичні теорії політичної еліти: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс.	8	2	2	-	-	4
Тема 4. Теорії еліт та ідеології ХХ ст.	9	2	2	-	-	5
Тема 5. Демократичні теорії еліти.	9	2	2	-	-	5
Тема 6. Теорії політичного лідерства.	9	2	2	-	-	5
Тема 7. Ідеї елітарності в українській політичній думці.	9	2	2	-	-	5
Тема 8. Теорії еліти В. Липинського і Д. Донцова.	8	2	2	-	-	4
Тема 9. Еліта і лідери в інформаційному суспільстві.	9	2	2	-	-	5
Разом – Змістовний модуль 1	77	18	18	-	-	41
Змістовий модуль 2						
Тема 10. Структура та функції політичної еліти та лідерства.	8	2	2	-	-	4
Тема 11. Типологія та форми політичної еліти і лідерства.	9	2	2	-	-	5
Тема 12. Формування та рекрутування еліти і лідерів.	9	2	2	-	-	5
Тема 13. Політична еліта в перехідних політичних системах.	8	2	2	-	-	4
Тема 14. Легітимність політичної еліти.	8	2	2	-	-	4
Тема 15. Політичні еліти в соціальній структурі суспільства.	8	2	2	-	-	4
Тема 16. Політична еліта України.	8	2	2	-	-	4
Разом – Змістовний модуль 2	58	14	14	-	-	30
РАЗОМ	135	32	32	-	-	71

4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни

Основна література:

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. Львів. 1997. 224 с.
2. Мандзій Л. Методологія дослідження політичної еліти. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2012. № 2. С. 115–121.
3. Сопівник Р.В. Ретроспективний аналіз основних теорій лідерства. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4 (29). С. 104–109.
4. Joshua D. Kertzer. Experiments and Surveys on Political Elites. *Annual Review of Political Science*. 2022. 25(1). pp. 529-550
5. Luis Garrido-Vergara. The Study of Political Elites: Theoretical Framework. *Species of Capital in the Political Elite*. 2020. pp 15–68

Додаткова література:

1. Дащаківська О. Політична еліта в теоріях інформаційного суспільства: особливості діяльності та структури. *Вісник Львівського національного університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип.1. С. 311–320
2. Кочубей Т., Семенов А. Сучасні теорії лідерства: теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань 2012. № 40.
3. Козловець М. Національна еліта як фактор державотворення: уроки минулого й реалії сьогодення. *Персонал*. 2007. № 10. С. 21–29
4. Куташев І. Суспільно-політичні погляди Станіслава Оріховського. *Політичний менеджмент*. 2005. № 3 (12). С. 169–179
5. Лебідь Л. І. Особливості аналізу механізмів відтворення соціальної нерівності в сучасному українському суспільстві. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2013. № 2(18). С. 330–339.
6. Лейн Д. Еліти, класи та громадянське суспільство в період трансформації державного соціалізму. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 3. С. 14–31
7. Маркітантов В. Ю. Основні чинники формування та рекрутування політичних еліт : збірник наукових праць «Політологічні студії». 2010. Вип. 1. С. 155–161
8. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас. Вибрані твори. К.: Основи, 1994. 420 с.
9. Сергатюк Д.А. Політична еліта: аспекти розуміння та категоріальні межі поняття. *Наукові праці. Політологія*. 2011. №163. С. 83–88.
10. Duke Ohene Ofosu-Anim, Seung-Hee Back. Towards a Conceptual Framework for Political Leadership Theory and Practice: A Thematic Analysis of the Literature. *Open Journal of Leadership*. 2021. 10(03). pp. 193-213

Інтернет-джерела:

1. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=964
2. Дубінська В. Теоретичні засади дослідження політичного лідерства в системі державного управління. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/1/02.pdf>
3. Копитова Л.С. Політичне лідерство у політико-культурному вимірі. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_28/Gileya28/P2.pdf
4. Степанов А. Проблема еліти у вимірі філософського знання. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/stepanov.htm>.
5. Шевченко Л. Ю. Сучасні підходи до наукового вивчення лідерства. Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/56.pdf>

5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Тема 1. Еліта і лідер як політологічні категорії.

Політична еліта як соціальна група і політичний інститут. Сутність і специфіка політичного лідерства. Методи дослідження політичної еліти і лідерства. Причини елітарності суспільства. Теорії обґрунтування еліт.

Основні поняття: політична еліта, лідерство, влада, управління, ціннісний підхід, структурно-функціональний підхід, репутаційний аналіз, соціальна група, політичний інститут, елітаризм, егалітаризм.

Тема 2. Історія ідей елітарності.

Ідеї елітарності у вченнях Стародавнього Сходу. Розвиток вчень про еліту в епоху Античності. Розвиток ідей елітарності в політико-правових вченнях Середньовіччя та Нового часу. Уявлення про нерівність та еліту у філософських доктринах кін. XVIII – XIX ст.

Основні поняття: елітизм, егалітаризм, філософія обраності, вчення про душу, соціальна нерівність, нормативна модель правителя, чиновник, аристократія, монархія, еліта «левів», еліта «лисів».

Тема 3. Класичні теорії політичної еліти: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс.

«Політичний клас» Г. Моски. Теорія еліти В. Парето. Елітарна концепція Р. Міхельса.

Основні поняття: політичний клас, політична еліта, правляча еліта, еліта «левів», еліта «лисів», циркуляція еліти, «залізний закон» олігархії.

Тема 4. Теорії еліт та ідеології XX ст.

Марксизм та теорія панівного класу. Фашистський варіант елітаризму. Консервативно-аристократичний елітизм. Ліберальні теорії еліт.

Основні поняття: панівний клас, клас, інтелігенція, плутократія, фашизм, теорії еліти, егалітаризм, елітаризм, меншість, маса, меритократія, правляча еліта.

Тема 5. Демократичні теорії еліти.

Концепція демократичного елітизму. Плюралізм еліт. Неоелітизм.

Основні поняття: демократичний елітизм, правляча еліта, меритократія, інтегративна еліта, сублімативна еліта, бюрократія, еліта влади, правляча меншість, плюралізм еліти, поліархія, групи інтересів, вето-групи, стратегічна еліта, сегментарна еліта, неоелітизм, маса, демократія, вибори.

Тема 6. Теорії політичного лідерства.

Теорія рис. Ситуативна теорія лідерства. Теорія визначальної ролі послідовників, атрибутивна теорія. Синтетична теорія лідерства, теорія очікування-взаємодії. Поведінкові теорії лідерства. Теорія гуманістичного спрямування, мотиваційна теорія. Психологічні концепції політичного лідерства.

Основні поняття: лідерство, особистісні риси, послідовники, вибори, мотивація, ситуація, влада, управління, поведінка, взаємодія, комунікація, керівництво.

Тема 7. Ідеї елітарності в українській політичній думці.

Уявлення про князя у творах періоду Київської Русі. Вчення про еліту і лідера в період українського Відродження. Ідеї еліти в політичній думці України кінця XIX – початку XX ст.

Основні поняття: політичний лідер, ціннісний підхід, ідея рівності, громада, інтелігенція, бюрократія.

Тема 8. Теорії еліти В. Липинського і Д. Донцова.

Концепція “національної аристократії” В. Липинського. Поняття “національна аристократія”, ознаки політичної еліти. Формування політичної еліти. Елітарні ідеї Д. Донцова. Каста правителів: риси та функції. Теорія рис політичної еліти Д. Донцова.

Основні поняття: національна аристократія, класократія, каста, провідна верства, ініціативна меншість.

Тема 9. Еліта і лідери в інформаційному суспільстві.

Інформаційне суспільство: суть та особливості. Адхократія. Нетократія. Теорія політичної еліти М. Кастельса.

Основні поняття: інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, інформація, політичне рішення, представницька демократія, адхократія, нетократія, консьюмтаріат.

Змістовий модуль 2

Тема 10. Структура та функції політичної еліти та лідерства.

Структура політичної еліти. Формальна і неформальна структура. Функції політичної еліти. Ефективність політичної еліти. Структура і функції політичного лідерства.

Основні поняття: політична еліта, правляча політична еліта, ціннісний підхід, структурно-функціональний підхід, моністичний підхід, плюралістичний підхід, політичний клас, правлячий клас, опозиційна еліта, контреліта, навколоелітне середовище, клани, кліки, обойми.

Тема 11. Типологія та форми політичної еліти і лідерства.

Типи еліти. Форми політичної еліти. Типологія політичного лідерства. Стилі політичного лідерства.

Основні поняття: фрагментована, нормативно інтегрована, ідеологічно інтегрована еліта, консенсусні, конкурентні, коаліційні еліти, елітна солідарність, тоталітарна еліта, демократична еліта, дійсна еліта потенційна еліта, аристократія, олігархія, бюрократія, номенклатура, меритократія, харизматичне, традиційне, раціонально-легальне лідерство.

Тема 12. Формування та рекрутування еліти і лідерів.

Формування політичної еліти. Системи рекрутування еліти. Моделі елітотворення.

Основні поняття: елітні мережі, циркуляція еліти, соціальна мобільність, класична циркуляція, заміщувальна циркуляція, репродуктивна циркуляція, квазізаміщувальна циркуляція, трансформація еліти, заміна і зміна еліти, рекрутування еліти, канали рекрутування, механізм рекрутування, басейн рекрутування, система рекрутування, антрепренерська система, система гільдій, ротація еліти, ексکورпорація з еліти,

інкорпорація в еліту, мобілізаційна модель елітотворення, інноваційна модель елітотворення.

Тема 13. Політична еліта в перехідних політичних системах.

Перехідні суспільства: роль політичних еліт. Формування політичної еліти перехідних суспільств. Моделі трансформації політичної еліти. Особливості структури політичної еліти перехідних суспільств.

Основні поняття: перехідне суспільство, трансформація, зміна еліти, заміна еліти, вождизм, трибалізм, непотизм, клієнтелізм, люстрація, пакт і конвергенція еліти, співтовариство еліт, консолідація та одвічний конфлікт, конгломерат еліт, рекрутування еліти, номенклатурне рекрутування.

Тема 14. Легітимність політичної еліти.

Поняття легітимності політичної еліти. Джерела легітимності політичної еліти. Кризи легітимності політичної еліти.

Основні поняття: легітимність, легітимація, делегітимація, раціональна дія, громадська думка, маніпуляції, традиція, патріархальне панування, панування зі становою структурою, особистий капітал, заміна політичної еліти.

Тема 15. Політичні еліти в соціальній структурі суспільства.

Поняття соціальна структура. Соціальна структура в теоріях еліт. Взаємозв'язок між соціальною структурою та політичною елітою. Соціальна мобільність як фактор впливу на формування еліти.

Основні поняття: соціальна структура, соціальна стратифікація, соціальна нерівність, субеліта, політичний клас, політичний капітал, економічний капітал, культурний капітал, соціальний капітал, габітус, соціальна мобільність, горизонтальна мобільність, групова мобільність, вертикальна мобільність, професійна мобільність, елітна мобільність.

Тема 16. Політична еліта України.

Становлення української політичної еліти. Структура політичної еліти України. Особливості формування політичної еліти в Україні. Регіональні політичні еліти.

Основні поняття: політична еліта, класи, клани, бюрократія, номенклатура, влада, керівництво, вибори, люстрація, рекрутування, зміна, заміна, незалежність, демократизація, децентралізація.

6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література

Змістовий модуль 1

Тема 1. Еліта і лідер як політологічні категорії (2 год.)

1. Еліта і лідер як політологічні категорії.
2. Політична еліта як соціальна група і політичний інститут.
3. Методи дослідження політичної еліти і лідерства.
4. Причини елітарності суспільства. Теорії обґрунтування еліт.

Основні поняття: політична еліта, лідерство, влада, управління, ціннісний підхід, структурно-функціональний підхід, репутаційний аналіз, соціальна група, політичний інститут, елітаризм, егалітаризм.

Література:

1. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=964
2. Дубінська В. Теоретичні засади дослідження політичного лідерства в системі державного управління. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/1/02.pdf>
3. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. Львів. 1997. 224с.
4. Мандзій Л. Методологія дослідження політичної еліти. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2012. № 2. С. 115–121.
5. Сергатюк Д.А. Політична еліта: аспекти розуміння та категоріальні межі поняття. Наукові праці. Політологія. 2011. №163. С. 83–88.

Тема 2. Історія ідей елітарності (2 год.)

1. Ідеї елітарності у вченнях Стародавнього Сходу.
2. Розвиток вчень про еліту в епоху Античності.
3. Розвиток ідей елітарності в політико-правових вченнях Середньовіччя та Нового часу.
4. Уявлення про нерівність та еліту у філософських доктринах кін. XVIII – XIX ст.

Основні поняття: елітизм, егалітаризм, філософія обраності, вчення про душу, соціальна нерівність, нормативна модель правителя, чиновник, аристократія, монархія, еліта «левів», еліта «лисів».

Література:

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. Львів. 1997. 224с.
2. Степанов А. Проблема еліти у вимірі філософського знання. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/stepanov.htm>.
3. Joshua D. Kertzer. Experiments and Surveys on Political Elites. Annual Review of Political Science. 2022. 25(1). pp. 529-550
4. Luis Garrido-Vergara. The Study of Political Elites: Theoretical Framework. Species of Capital in the Political Elite. 2020. pp 15–68

Тема 3. Класичні теорії політичної еліти: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс (2 год.)

1. «Політичний клас» Г. Моски.
2. Теорія еліти В. Парето.

3. Елітарна концепція Р. Міхельса.

Основні поняття: політичний клас, політична еліта, правляча еліта, еліта «левів», еліта «лисів», циркуляція еліти, «залізний закон» олігархії.

Література:

1. Сергатюк Д.А. Політична еліта: аспекти розуміння та категоріальні межі поняття. *Наукові праці. Політологія*. 2011. №163. С. 83–88.
2. Duke Ohene Ofosu-Anim, Seung-Hee Back. Towards a Conceptual Framework for Political Leadership Theory and Practice: A Thematic Analysis of the Literature. *Open Journal of Leadership*. 2021. 10(03). pp. 193-213
3. Joshua D. Kertzer. Experiments and Surveys on Political Elites. *Annual Review of Political Science*. 2022. 25(1). pp. 529-550

Тема 4. Теорії еліт та ідеології ХХ ст. (2 год.)

1. Марксизм та теорія панівного класу.
2. Фашистський варіант елітаризму.
3. Консервативно-аристократичний елітизм.
4. Ліберальні теорії еліт.

Основні поняття: панівний клас, клас, інтелігенція, плутократія, фашизм, теорії еліти, егалітаризм, елітаризм, меншість, маса, меритократія, правляча еліта.

Література:

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. Львів. 1997. 224 с.
2. Муссоліні Б. Доктрина фашизму. Режим доступу: <http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1932.Mussolini.php>
3. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас. Вибрані твори. К.: Основи, 1994. 420 с.
4. Степанов А. Проблема еліти у вимірі філософського знання. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/stepanov.htm>.

Тема 5. Демократичні теорії еліти (2 год.)

1. Концепція демократичного елітизму.
2. Плюралізм еліт.
3. Неолітизм.

Основні поняття: демократичний елітизм, правляча еліта, меритократія, інтегративна еліта, сублімативна еліта, бюрократія, еліта влади, правляча меншість, плюралізм еліти, поліархія, групи інтересів, вето-групи, стратегічна еліта, сегментарна еліта, неолітизм, маса, демократія, вибори.

Література:

1. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. Львів. 1997. 224 с.
2. Боббіо Н. Майбутнє демократії. // Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005.
3. Сарторі Дж. Вертикальна демократія. // Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005.
4. Шумпетер Й. Елітарна демократія і теорія конкурентного лідерства. Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005.
5. Joshua D. Kertzer. Experiments and Surveys on Political Elites. *Annual Review of Political Science*. 2022. 25(1). pp. 529-550

Тема 6. Теорії політичного лідерства (2 год.)

1. Теорія рис
2. Ситуативна теорія лідерства
3. Теорія визначальної ролі послідовників (конституентів), атрибутивна теорія
4. Синтетична теорія лідерства, теорія очікування-взаємодії
5. Поведінкові теорії лідерства
6. Теорія гуманістичного спрямування, мотиваційна теорія
7. Психологічні концепції політичного лідерства

Основні поняття: лідерство, особистісні риси, послідовники, вибори, мотивація, ситуація, влада, управління, поведінка, взаємодія, комунікація, керівництво.

Література:

1. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Режим доступу до ресурсу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=964
2. Кочубей Т., Семенов А. Сучасні теорії лідерства: теоретичний аспект. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Умань 2012. № 40.
3. Сопівник Р.В. Ретроспективний аналіз основних теорій лідерства. Вісник Національного університету оборони України. 2012. Вип. 4 (29). С. 104–109.
4. Філонович С. Р. Теорії лідерства у менеджменті: історія і перспективи. 2003. № 2.
5. Шевченко Л. Ю. Сучасні підходи до наукового вивчення лідерства. Режим доступу до ресурсу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/56.pdf>
6. Якушко Н. О. Теорії лідерства: генеза та сучасна інтерпретація. Право та державне управління. Режим доступу до ресурсу: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2016/24.pdf

Тема 7. Ідеї елітарності в українській політичній думці (2 год.)

1. Уявлення про князя у творах періоду Київської Русі.
2. Вчення про еліту і лідера в період українського Відродження.
3. Ідеї еліти в політичній думці України кінця XIX – початку XX ст.

Основні поняття: політичний лідер, ціннісний підхід, ідея рівності, громада, інтелігенція, бюрократія.

Література:

1. Корольов Г. Національна еліта в творчій спадщині Івана Франка. Режим доступу до ресурсу: <http://www.history.org.ua/xix/13/10.pdf>
2. Куташев І. Суспільно-політичні погляди Станіслава Оріховського. *Політичний менеджмент*. 2005. № 3 (12). С. 169–179
3. Лебідь Л. І. Особливості аналізу механізмів відтворення соціальної нерівності в сучасному українському суспільстві. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. 2013. № 2(18). С. 330–339.
4. Медвідь Ф. Політико-правова доктрина Івана Франка. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4 (31).

Тема 8. Теорії еліти В. Липинського і Д. Донцова (2 год.)

1. Концепція “національної аристократії” В. Липинського.
 - 1.1. Поняття “національна аристократія”, ознаки політичної еліти.
 - 1.2. Формування політичної еліти.
2. Елітарні ідеї Д. Донцова.

- 2.1. Каста правителів: риси та функції.
- 2.2. Теорія рис політичної еліти Д. Донцова.

Основні поняття: національна аристократія, класократія, каста, провідна верства, ініціативна меншість.

Література:

1. Атаманюк З. Концепція національної еліти в соціально-філософській думці української діаспори: Д. Донцов і В. Липинський. Перспективи. 2000. № 2 (10). С. 78–84
2. Гордієнко М. Концепція політичної еліти В.Липинського як фактор національно-державної ідентичності України. Нова політика. 1998. № 2. С. 44–48.
3. Козловець М. Національна еліта як фактор державотворення: уроки минулого й реалії сьогодення. Персонал. 2007. № 10. С. 21–29.
4. Рєзнік В.В. Державницькі теорії Д.Донцова і В.Липинського: порівняльний аналіз. Режим доступу:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21GO=&Image_ffle_name=DOC/2008/08rwlpa.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=AD=

Тема 9. Еліта і лідери в інформаційному суспільстві (2 год.)

1. Інформаційне суспільство: суть та особливості.
2. Адхократія.
3. Нетократія.
4. Теорія політичної еліти М. Кастельса.

Основні поняття: інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, інформація, політичне рішення, представницька демократія, адхократія, нетократія, консьюмтаріат.

Література:

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. К.: Либідь, 1996. С. 194–250
2. Дащаківська О. Політична еліта в теоріях інформаційного суспільства: особливості діяльності та структури. Вісник Львівського національного університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2011. Вип.1. С. 311–320
3. Маруховський О. Переваги та вади інформаційного суспільства. Політичний менеджмент. 2005. № 1 (10). С. 127–136

Змістовий модуль 2

Тема 10. Структура та функції політичної еліти та лідерства (2 год.)

1. Структура політичної еліти.
 - 1.1. Формальна структура еліти.
 - 1.2. Неформальна структура еліти.
2. Функції політичної еліти. Ефективність політичної еліти.
3. Структура і функції політичного лідерства.

Основні поняття: політична еліта, правляча політична еліта, ціннісний підхід, структурно-функціональний підхід, моністичний підхід, плюралістичний підхід, політичний клас, правлячий клас, опозиційна еліта, контреліта, навколоелітне середовище, клани, кліки, обойми.

Література:

1. Захарова Т. Деякі особливості структурного аналізу політичного класу в сучасній Україні. Грани. 2014. №.2. С. 103–111
2. Рихлік В. Функції політичної еліти як вияв її соціального призначення. Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/17558/Rykhlik251-258.pdf;jsessionid=E6DA7FD463365D3B6D6225234BCBA7C9?sequence=1>
3. Троян С. Політична еліта України в структурі сучасної політичної системи. Доступне на http://www.edportal.org.ua/books/Conference_2005/Troyan.pdf
4. Холод В. В. Пріоритетні функції політичного лідера. Політичний менеджмент. 2007. №4. С.55–64

Тема 11. Типологія та форми політичної еліти і лідерства (2 год.)

1. Типи еліти.
2. Форми політичної еліти.
3. Типологія політичного лідерства.
4. Стили політичного лідерства.

Основні поняття: фрагментована, нормативно інтегрована, ідеологічно інтегрована еліта, консенсусні, конкурентні, коаліційні еліти, елітна солідарність, тоталітарна еліта, демократична еліта, дійсна еліта потенційна еліта, аристократія, олігархія, бюрократія, номенклатура, меритократія, харизматичне, традиційне, раціонально-легальне лідерство.

Література:

1. Морарь М.В. Політичне лідерство: проблеми теорії та методології. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/morar_politychne.pdf
2. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навч. посібник / За заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: ШІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. 400 с.
3. Росенко М. Щодо питання дослідження феномена політичної еліти: теоретико-методологічні засади, основні риси та класифікація. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2010/39.pdf

Тема 12. Формування та рекрутування еліти і лідерів (2 год.)

1. Формування політичної еліти.
2. Системи рекрутування еліти.
3. Моделі елітотворення.

Основні поняття: елітні мережі, циркуляція еліти, соціальна мобільність, класична циркуляція, заміщувальна циркуляція, репродуктивна циркуляція, квазізаміщувальна циркуляція, трансформація еліти, заміна і зміна еліти, рекрутування еліти, канали рекрутування, механізм рекрутування, басейн рекрутування, система рекрутування, антрепренерська система, система гільдій, ротація еліти, ексکورпорація з еліти, інкорпорація в еліту, мобілізаційна модель елітотворення, інноваційна модель елітотворення.

Література:

1. Кочубей Л. Сучасні політична еліта та політичний клас: визначення, моделі та особливості становлення. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_suchasni.pdf

2. Кристиняк М. Особливості формування еліти в Україні та засади щодо вдосконалення процесу її створення. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/nov/22510/14.pdf>
3. Маркітантов В. Ю. Основні чинники формування та рекрутування політичних еліт : збірник наукових праць «Політологічні студії». 2010. Вип. 1. С. 155–161.
4. Пірен М. Проблеми формування сучасної української еліти. Політичний менеджмент. Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=25&c=321>

Тема 13. Політична еліта в перехідних політичних системах (2 год.)

1. Перехідні суспільства: роль політичних еліт.
2. Формування політичної еліти перехідних суспільств.
3. Моделі трансформації політичної еліти.
4. Особливості структури політичної еліти перехідних суспільств.

Основні поняття: перехідне суспільство, трансформація, зміна еліти, заміна еліти, вождизм, трибалізм, непотизм, клієнтелізм, люстрація, пакт і конвергенція еліти, співтовариство еліт, консолідація та одвічний конфлікт, конгломерат еліт, рекрутування еліти, номеклатурне рекрутування.

Література:

1. Латигіна Н. Передумови демократизації суспільства: основні підходи. Персонал. 2005. № 3. С. 15–18
2. Лейн Д. Еліти, класи та громадянське суспільство в період трансформації державного соціалізму. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 3. С. 13–31.
3. Мандзій Л. Політична еліта в перехідних суспільствах. Режим доступу: <https://ipiend.gov.ua>
4. Равлик І.О. Консолідуєча роль політичної еліти у перехідному суспільстві. Гілея. Київ, 2011. Випуск 48. С. 549–553.

Тема 14. Легітимність політичної еліти (2 год.)

1. Поняття легітимності політичної еліти.
2. Джерела легітимності політичної еліти.
 - a. Легально-раціональні чинники легітимності.
 - b. Традиція як джерело легітимності.
 - c. Харизма як підстава легітимності політичної еліти.
3. Кризи легітимності політичної еліти.

Основні поняття: легітимність, легітимація, делегітимація, раціональна дія, громадська думка, маніпуляції, традиція, патріархальне панування, панування зі становою структурою, особистий капітал, заміна політичної еліти.

Література:

1. Алексєєва Т. Легітимність влади у період транзиту. Політична думка. 1998. № 3– 4. С. 114–126
2. Висоцький О. Сутність легітимації політики. Політичний менеджмент. 2004. №4. С. 24–34
3. Дащаківська О. Проблема легітимності політичної влади: основні концептуальні підходи. Вісник Львівського університету. Вип.9: Філософські науки. Львів. 2006. С. 240–249

Тема 15. Політичні еліти в соціальній структурі суспільства (2 год.)

1. Поняття соціальна структура. Соціальна структура в теоріях еліт.
2. Взаємозв'язок між соціальною структурою та політичною елітою.
3. Соціальна мобільність як фактор впливу на формування еліти.

Основні поняття: соціальна структура, соціальна стратифікація, соціальна нерівність, субеліта, політичний клас, політичний капітал, економічний капітал, культурний капітал, соціальний капітал, габітус, соціальна мобільність, горизонтальна мобільність, групова мобільність, вертикальна мобільність, професійна мобільність, елітна мобільність.

Література:

1. Коваліско Н. Соціальна стратифікація: теоретичні та методичні засади дослідження на регіональному рівні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 3. С. 137–152
2. Кривошеєва О.О. Механізми підтримання соціальної нерівності в суспільстві. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014. №4. С. 63–69
3. Лебідь Л. І. Особливості аналізу механізмів відтворення соціальної нерівності в сучасному українському суспільстві. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. 2013. № 2(18). С. 330–339.
4. Duke Ohene Ofosu-Anim, Seung-Hee Back. Towards a Conceptual Framework for Political Leadership Theory and Practice: A Thematic Analysis of the Literature. Open Journal of Leadership. 2021. 10(03). pp. 193-213

Тема 16. Політична еліта України (2 год.)

1. Становлення української політичної еліти.
2. Структура політичної еліти України.
3. Особливості формування політичної еліти в Україні.
4. Регіональні політичні еліти.

Основні поняття: політична еліта, класи, клани, бюрократія, номенклатура, влада, керівництво, вибори, люстрація, рекрутування, зміна, заміна, незалежність, демократизація, децентралізація.

Література:

1. Кашаба О.Ю. Особливості формування сучасної української правлячої політичної еліти. Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/219/112>
2. Маркозова О. Еліти в сучасному українському суспільстві: сутність та напрямки трансформації. Вісник національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. Зб. наук. праць. Харків: Прапор, 2010. Вип. 8. С. 165–172.
3. Пословський І. Політична еліта сучасної України. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34824/1/172.pdf>
4. Тупчієнко Л. Політична еліта в Україні чи українська політична еліта. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tupchiienko_politychna.pdf
5. Шайгородський Ю. Українська політична еліта: стереотипні практики і виклики сучасності. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/166101/1>

7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Еліта і лідер як політологічні категорії.	4
2	Тема 2. Історія ідей елітарності.	4
3	Тема 3. Класичні теорії політичної еліти: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс.	4
4	Тема 4. Теорії еліт та ідеології ХХ ст.	5
5	Тема 5. Демократичні теорії еліти.	5
6	Тема 6. Теорії політичного лідерства.	5
7	Тема 7. Ідеї елітарності в українській політичній думці.	5
8	Тема 8. Теорії еліти В. Липинського і Д. Донцова.	4
9	Тема 9. Еліта і лідери в інформаційному суспільстві.	5
10	Тема 10. Структура та функції політичної еліти та лідерства.	4
11	Тема 11. Типологія та форми політичної еліти і лідерства.	5
12	Тема 12. Формування та рекрутування еліти і лідерів.	5
13	Тема 13. Політична еліта в перехідних політичних системах.	4
14	Тема 14. Легітимність політичної еліти.	4
15	Тема 15. Політичні еліти в соціальній структурі суспільства.	4
16	Тема 16. Політична еліта України.	4
Разом		71

8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів

Навчальний процес здійснюється за традиційною технологією: лекції, практичні (семінарські) заняття, самостійна робота. Також передбачені письмові роботи.

На лекційних заняттях використовуються головню: словесні методи (розповідь, бесіда, пояснення, лекція, діалог); наочні і практичні методи (ілюстрація, демонстрація, а також презентація); метод синтезу, аналізу, індукції, дедукції тощо. На семінарських заняттях використовуються: дискусія, проблемно-пошуковий, інтерактивний методи тощо. У рамках самостійної роботи застосовуються дослідницькі методи.

Оцінка знань, умінь і практичних навиків студентів з курсу «Політичні еліти і лідерство» здійснюється за 100-бальною шкалою.

Бали нараховуються за наступним співвідношенням:

- практичні/самостійні тощо – 30% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 30);
- контрольні заміри (модулі) – 20% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 20);
- екзамен – 50% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 50).

Поточний контроль знань студентів проводять за трьома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи студента впродовж семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань/контрольних замірів;
- контроль за виконанням завдань самостійного опрацювання.

При контролі систематичності й активності роботи студентів оцінці підлягають:

- самостійна робота студентів;
- відвідування й активність на семінарських заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу.

Поточний контроль успішності здійснюється за п'ятибальною шкалою: "5" – відмінно", "4" – добре, "3" – задовільно, "2" – доповнення, "1" – коментарі (участь у дискусії). Письмові роботи до окремих тем – 3 бали. Контроль знань за результатами вивчення змістовних модулів оцінюється в 20 балів (по 10 балів за кожний змістовний модуль). Форма підсумкового контролю – екзамен у комбінованій (усній і тестовій) формі в кінці семестру. Мінімальна кількість балів для допуску студентів до екзамену становить 26 балів. Якщо студент(-ка) отримує 25 балів і менше, він(вона) екзамен складає по талону № 2.

Максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів із дисципліни, котра завершується екзаменом, становить за поточну успішність 50 балів. На іспиті студент теж може отримати 50 балів.

Поточний контроль та самостійна робота						Сума	Екзамен
Змістовий модуль 1, 2						50	50
1	2	3	4	5	6...		

1, 2 ... 16 – теми семінарських занять у рамках змістовного модуля.

При оформленні документів за екзаменаційну сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань студентів за різними системами.

9. Розподіл балів, що присвоюється студентам

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Національна шкала	Рейтингова шкала	Шкала ECTS	Пояснення
5 (відмінно)	90-100	A	Відмінно
4 (добре)	81-89	B	Дуже добре
	71-80	C	Добре
3 (задовільно)	61-70	D	Задовільно
	51-60	E	Достатньо
2 (незадовільно)	25-50	FX	Незадовільно
	0-24	F	Незадовільно без права перездачі

10. Контрольні питання для підсумкового контролю (екзамену)

1. Еліта і лідер як політологічні категорії.
2. Методи дослідження політичної еліти і лідерства.
3. Причини елітарності суспільства. Теорії обґрунтування еліт.
4. Ідеї елітарності у вченнях Стародавнього Сходу.
5. Розвиток вчень про еліту в епоху Античності.
6. Розвиток ідей елітарності в політико-правових вченнях Середньовіччя та Нового часу.
7. Уявлення про нерівність та еліту у філософських доктринах кін. XVIII – XIX ст.
8. Теорія «правлячого класу» Г. Моски.
9. Теорія еліти В. Парето.
10. Концепція еліти Р. Міхельса.
11. Марксизм та теорія панівного класу.
12. Фашистський варіант елітаризму.
13. Консервативно-аристократичний елітизм.
14. Ліберальні теорії еліт.
15. Теорії демократичного елітизму (Й. Шумпетер, М. Вебер, К. Мангейм, С. Ліпсет, Дж. Сарторі, Ч. Міллс, Н. Боббіо).
16. Концепція плюралізму еліт (Д. Трумен, Д. Рісмен, Р. Даль, Р. Арон).
17. Неоелітизм.
18. Уявлення про князя у творах періоду Київської Русі.
19. Вчення про еліту і лідера в період українського Відродження.
20. Ідеї еліти в політичній думці України кінця XIX – початку XX ст.
21. Концепція “національної аристократії” В. Липинського.
22. Елітарні ідеї Д. Донцова.
23. Теорія рис лідерства
24. Ситуативна теорія лідерства
25. Теорія визначальної ролі послідовників (конституентів), атрибутивна теорія.
26. Синтетична теорія лідерства, теорія очікування-взаємодії
27. Поведінкові теорії лідерства
28. Теорія гуманістичного спрямування, мотиваційна теорія
29. Психологічні концепції політичного лідерства
30. Еліта в інформаційному суспільстві
31. Адхократія.
32. Нетократія.
33. Теорія політичної еліти М. Кастельса.
34. Суть та структура політичної еліти.
35. Функції політичної еліти.
36. Ефективність політичної еліти.
37. Структура і функції політичного лідерства.

38. Типи еліти.
39. Форми політичної еліти.
40. Типи політичних лідерів.
41. Стилi політичного лідерства.
42. Формування політичної еліти.
43. Поняття та типи рекрутування політичної еліти.
44. Система гільдій як тип рекрутування, її основні принципи.
45. Антрепренерська система добору політичної еліти, її основні принципи.
46. Моделі елітотворення.
47. Перехідні суспільства: роль політичних еліт.
48. Формування політичної еліти перехідних суспільств.
49. Моделі трансформації політичної еліти.
50. Особливості структури політичної еліти перехідних суспільств.
51. Роль політичної еліти у процесах політичної трансформації.
52. Поняття легітимності політичної еліти.
53. Джерела легітимності політичної еліти.
54. Кризи легітимності політичної еліти.
55. Соціальна структура в теоріях еліт.
56. Взаємозв'язок між соціальною структурою та політичною елітою.
57. Соціальна мобільність як фактор впливу на формування еліти.
58. Проблеми та перспективи нових політичних еліт.
59. Формування та етапи становлення політичної еліти України.
60. Складові української політичної еліти.